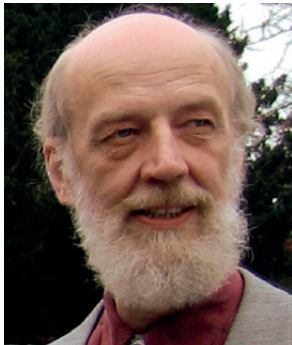

Moneta Nosa?!

Hidtil ukendt stavfejlvariant på 4-skilling, Christian 3.

Af Niels Jørgen Jensen
og Mogens Skjoldager

Mønter med stempelskærrerfejl har altid haft samlernes særlige bevågenhed. Det kan dreje sig om velkendte og velbeskrevne stavfejlsvarianter som 1771-skillingens DANKSE, DANAKE, DNASKE og SKILLIING MK eller om hidtil ubeskrevne og upublicerede varianter. En sådan er emnet for nærværende artikel.

Adskillige danske senmiddelalderlige mønter bærer omskriften MONETA NOVA (ny mønt)¹. Formlen er reelt indholdsløs, men er fast inventar på periodens udgivelser.

Det gælder således mange af Christian 3.s mønter før møntordningen 1541. Mønterne er for de flestes vedkommende ret almindelige; de bærer årstallene 1535 eller 1536 og postulerer således at være slået under Grevefejden 1534-36. Det er imidlertid nok kun de sjældnere, tekstløse klippinge, der er fra denne tid. De runde mønter: 1-, 2- og 4-skillinge samt 1- og 2-markstykker er formentlig alle fra perioden efter fejden, men er antedaterede for at gøre det muligt for Christian en tid endnu at slå mønt med for ringe sølvindhold².

I 2013 solgtes på en dansk onlineauktion en MONETA NOVA-4-skilling fra Roskilde (fig.1)³, Galster 99, Sieg 11 [2015]. Mønten er speciel på flere måder: Forsiden har noget usædvanligt skilletegnet • i selve kongenavnet, desuden er titlen **ELĒCT REX** (= udvalgt konge) forvansket til **ECĒT IĒX** (?). Der synes at være tale om det forsidestempele, der hos Schou⁴ dækker numrene 186-188 samt 212, idet det dog bemærkes, at Schou afslutter forsideomskriften med **D**, mens vores mønt tydeligvis kun har **D**.

Det mest interessante i vor sammenhæng er dog bagsiden, hvis **MONETA NOVA** er blevet til **MONETA NOSA**. Schou kender ikke denne bagside. Mønten er slidt og har en lidt nopret overflade som man undertiden ser på falske, støbte eksemplarer. Vægten er 2,04 g, som skal holdes op mod den foreskrevne vægt på 3,06 g⁵.

Der kan tænkes flere forklaringer på stykket

a) Mønten er en moderne afstøbning af en mønt med en hidtil ukendt bagside. Herimod taler flere forhold: de færreste falskmøntnere ville vælge at eftergøre en ka-

rakteristisk stavfejlsvariant – alle støbte eksemplarer af forfalskningen bliver ens og ville snart på grund af stavfejlen påkalde sig opmærksomhed og dermed afsløring. Desuden forekommer det mindre oplagt, at falskneren skulle finde et eksemplar, der ikke kendes af Schou, til sin forfalskning.

b) Mønten er en samtidig forfalskning. Den er undervægtig, men det er ikke unormalt for møntgruppen. Mønten har helt åbenlyst slitage pga. lang tids brug, hvor den altså ikke er blevet afsløret som falsk. Man må vel også antage, at en underlødige mønt, som Christian 3.s antedaterede mønter ikke fremstår som det oplagte mål for en forfalsker. Desuden må man studse over den pæne efterligning af møntbilledet generelt og de meget gravevende fejl i omskriften. Hvis mønten er samtidig falsk, måtte også de andre mønter, der kobler til forsiderne være falske.

c) Mønten er ægte, bagsiden blot ikke kendt af Schou. Christian 3.s 4-skilling Roskilde optager i Schous værk næsten 100 numre: 1535 nr. 146-238, men på trods af det kæmpemæssige materiale, Schou har gennemgået for at sammenstille sit katalog, dukker der jævnligt varianter op, som han ikke har kendt. Det kan ikke være anderledes. Måske skal man forestille sig, at fejlene har forekommet så graverende, at stemplerne tidligt er taget ud af brug; på den anden side forekommer det

1) Hansen, Leo: *Moneta Nova 1309-1854*. I: NNUM 1979 side 2-4.

2) Moesgaard, Jens Christian: *Dateringen af Christian III's mønter 1534-1540*. I: NNUM 2008 side 119-127.

3) Denne og næste mønt er tegnet af os efter den digitale metode, som er beskrevet i vore arbejder, se litteraturlisten.

4) Schou: *Beskrivelse af Danske og Norske Mønter 1448-1814 etc.*, se litteraturlisten.

5) Galster: *Unionstidens udmøntninger* side 33 og 63.

Fig. 1

Fig. 2

at være en overreaktion i et 1500-tals Danmark, hvor hovedparten af møntbrugerne var analfabeter.

- d) Mønten er ægte, men der er tale om en prøvemønt eller en enkelt stempelskærers begrænsede og i øvrigt delvist mislykkede arbejde. Det ville forklare denne, tilsyneladende isolerede møntgruppe.

Det er ikke let at vurdere disse mulige forklaringer. Vi fantaserede om det ønskværdige i et yderligere eksemplar, der ville kunne indsnævre ovenstående muligheder. Og undertiden har man lov at være heldig: I vinteren 2013-14 gennemgik vi nogle af unionstidsmønterne i en dansk privatsamling, hvor vi pludselig sad med endnu en "NOSA-mønt" (fig.2).

NOSA er ikke så tydeligt som på mønt nr. 1., men når man ved, hvad man kigger efter, er der ingen tvivl. Forsiden ligner også forgængerens, bl.a. genkender vi skilletegnet • i kongenavnet – men der er også væsentlige forskelle, således står **EL&C**T uforvansket; der er tale om Schou 217-218. En sammenligning af tegningerne af de to mønter, digitalt som beskrevet af os, manuelt på et lysbord eller blot holdt op foran en lampe, lader ingen tvivl tilbage: De to bagsider er slået med ét og samme stempel, mens forsiderne skyldes to stempler⁶.

Fremkomsten af det nye stykke leder os videre, men løser ikke alle vore spørgsmål. Mønten er glat og har ikke den noprede overflade som karakteriserer den første mønt. Vi kan udelukke forklaring **a**) – mønterne har forskellig form og forside og er ikke støbte. Forklaring **b**) synes også alvorligt svækket: De to forskellige forsider og deres kobling med én bagside harmonerer heller ikke med vor forestilling om et samtidigt falskmøntnerværksted.

Vi er med andre ord overbevist om, at mønterne ægte. Vi

Fig. 3

har stadig ingen god forklaring på, at Schou ikke kender til **NOSA**-stemplet, som alene synes knyttet til stempelskæreren med det misplacerede skilletegn i kongenavnet. Det kunne naturligvis tænkes, at Schou havde overset stavfejlten, så hans bog har **NOVA** mens mønten har **NOSA**. Der er kun én måde at få det afklaret på. Altså aflagde vi et besøg på KMMS og tog Schous aftrykssamling nærmere i øjesyn.

Aftrykkene, her Schou 187, er ikke særlige tydelige, men forsiden viser dog klart **DA** og bagsiden **NOVA** (fig.3). Dermed må konkluderes, at det nyopdukkede stempel repræsenterer en hidtil ukendt stavfejlsvariant, der kobler med (a) en ligeledes af Schou ukendt forside samt (b) Schou 217-218.

Litteratur

Galster, Georg: Unionstidens Udmøntninger, København (Dansk Numismatisk Forening) 1972.

Hansen, Leo: Moneta Nova 1309-1854. I: *NNUM* 1979 side 2-4 (Dansk Mønt).

Jensen, Niels Jørgen og Skjoldager, Mogens: Stempeltegninger – den digitale metode (*NNUM* 2009/2 side 67-75) (Dansk Mønt).

Let bearbejdet version side 67ff i nedenstående værk:

Jensen, Niels Jørgen og Skjoldager, Mogens: Frederik 1.s søslinge, København (Dansk Numismatisk Forening) 2010.

Moesgaard, Jens Christian: Dateringen af Christian III's mønter 1534-1540. I: *NNUM* 2008 side 119-127 (Dansk Mønt).

Schou, Hans Henrik: Beskrivelse af Danske og Norske Mønter 1448-1814 og Danske Mønter 1815-1923, København 1926.

Genoptrykt 1983 af Bengor Publications Inc., Seattle Washington
Sieg's møntkatalog Norden 2015 (ed. Jan Bendix), 2014.

Tilføjelsen (Dansk Mønt) indikerer, at titlen findes som fuldtekst på internetsiden www.danskmoent.dk.

6) Vi har beskæftiget os indgående med begrebet dobbeltslag (se Frederik 1.s søslinge side 74ff) og hvad det kan skabe af ravage i møntbilledet, men forsidernes forskelligheder kan kun ses som udtryk for to forskellige stempler.